

Egy kecskeméti nyomdászsegéd állított emléket

Hess András budai könyvnyomtatónak és a magyar könyvnyomtatás első pártfogójának, Karai László prépostnak
Beszélgetés Sipos Andrással, „A budavári nyomdász” című regény szerzőjével egy különös bírálat után

A husvéti ünnepekre jelent meg Fodor János, írói néven Sipos András regénye az első magyarországi nyomdászról, Hess Andrásról és annak pártfogójáról, Karai László budai prépostról. A mű szép sikert ért el. Méltányolták a szakkörök és a bírálók elismeréssel emlékeztek meg a szerző íráskészségéről és meseszövéseiről és megállapították, hogy eddig ő állította a legszebb emléket Hess Andrásnak. (A könyvet különben a Magyarság is ismertette)

Kecskemét városa természetesen örvendett nyomdásza sikerén és ezt úgy mutatta meg legjobban, hogy a könyvvásárlásban messzemenően pártfogolta. A legelőkelőbb vezetőférfiaktól kezdve a kereskedő és iparostársadalmon át a legszegényebb néposztályig mindenki vett a regényből. Talán egyetlen könyv sem kelt el olyan példányszámban Kecskeméten, mint Sipos András nyomdászregénye.

A napokban aztán az egyik reggeli újságban nagy cikk jelent meg Hess Andrásról és pártfogójáról, Karai László prépostról. A cikkíró Fraknói Vilmos munkájából következett és ezzel Sipos András regényének sok részletével szembehelyezkedik. De különös már ebben az írásban az is, hogy mélyen hallgat Sipos Andrárról, aki tulajdonképpen regényével tette ismertté Hess Andrást és Karai László nevét a könyv- és újságolvasókörök előtt, mert mindezt egyaránt ugyan csak a tudományos és szakkörök foglalkoztak a budai nyomdával. A tudományos munkák pedig ritkán jutnak el a szélesebb olvasótáborhoz. Így Sipos András regénye egyúttal ismeretterjesztő munka is. Nem lehet érte eléggé méltányolni.

Felkerestük Sipos Andrást, megmutattuk neki az újságcikket és megkérdeztük, mit szól hozzá. Sipos András figyelmesen elolvasta és azután a kérdésre kérdésre felelt:

— Szükséges ez?

Mondjuk, hogy szükséges és szeretnénk tudni, mégis mit szól, hogyan gondolkozik erről az újfajta, *különös* kritikáról.

— Mit szólnék? Örvendek, hogy Karai László és Hess András ennyire népszerű lett. Megérdemlik. Emlékezni róluk pedig mindenkinek szabad. És minél többen foglalkoznak velük, annál többen megismerik őket. Ez csak jó.

De mi minden áron arra a kérdésre szeretnénk feleletet kapni, hogyan érinti, hogy az említett cikk nem emlékezett meg regényéről. Észreveszi a vermet, mosolyog és így felel:

— Megmondjam? Igazán?

Megmondjuk, hogy sok más között erre is kíváncsiak vagyunk.

A névtelen kutatók

Sipos András rövid gondolkodás után ezt mondja:

— Rögtön a történettudósokra, kutatókra gondoltam. Ők évekig, sokszor évtizedekig kutatnak egy-egy adat után s azután később ezeket az adatokat az írók felhasználják regényükben, úgy hogy meg sem említik a nevüket. Legtöbbször úgy. És ezért ők nem haragszanak. Akkor miért haragudjak én, amikor szintén elköttem ezt a hibát és nem említettem meg forrásmunkáimat?

Most arra kérünk választ, hogy mégis kinek van igaza Hess mesterére vonatkozólag. Végigpillant újból a cikkben. Bólonogat. Elismeri és megerősíti, hogy valóban Fraknói Vilmos az érdem Karai László felfedezésében. Amíg ő ki nem derítette, általános volt az a felfogás, hogy Geréb László a budai nyomda pártfogója. De a továbbiakban már nem ért egyet.

— A cikkíró — mondja — csak Fraknói után megy és Fraknói kutatásait használja fel, holott Fraknói után az ősnymtatványkutatás hatalmasat lendült. Fraknói ismertetése Karai Lászlóról és a budai nyomdáról negyvenhárom-negyvennégy éve jelenhetett meg, egészen helyesen: 1898-ban és 1900-ban. Azóta pedig akkorát lendült az ősnymtatványkutatás tudománya, hogy nem is szabad csodálkozni azon, hogy Fraknói adatai megdőttek. Nem Karai László személyére vonatkozólag. Az helyes. Hanem Hess mesterére vonatkozólag. A cikk Sweyneheym és Pannartzot teszi meg

ezeknek. Nos ez nem így áll. Én Fitz József, a Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárának igazgatója, a neves és nagy tudású ősnymtatványkutató után indultam el először, utána mindjárt Novák László, a

napokban elhunyt széleslátókörű nyomdász-szakíró következett. Fitz József pedig olyan szakértője az ősnymtatványoknak és általában a nyomdászatnak, hogy magasan kiemelkedik kortársai közül.

Fényképes bizonyítékok

Fitz József az adatok és módszerek rendezését tartja az ősnymtatványkutatás legelső feltételéül. Így következik be azután az, hogy a különböző országokban megjelent könyveket, ősnymtatványokat összehasonlítják és a névtelen mestereket, azaz a nyomdász neve nélkül megjelent könyvek mestereit megállapítják. Éppen olyan ez, mint a festmények színezéséről, stílusáról megállapítják a művész kezességét. Az ősnymtatványkutatásnál ma ez úgy megy, hogy egyes országokban lefényképezik a ritkaságokat, katalógusba gyűjtik a felvételeket és a köz rendelkezésére bocsátják. Természetesen ez is fáradságos és idegölő munka és nagy hozzáértést kíván. Fitz József ilyen összehasonlí-

tások után jött rá arra, hogy Hess András betűi, sorzárása, beosztása, hasonlóságot mutat fel a római Lauer kiadott munkáival. Már pedig abban az időben szokott dolog volt, hogy a nyomdász mesterétől olyan végkielégítésképpen megkapta valamelyik betűtípus matricáit s ezek felhasználásával öntött új betűket magának. Ezek után elesik az a feltevés, hogy Hess Sweyneheym és Pannart tanítványa lett volna. Erre legfőbb bizonyíték a *Chronica Hungarorum*.

— Lauernek, Hess mesterének nyomdája pedig egyidőben a római Szent Özséb-olostorban volt, amint azt a regényemben is írtam.

Hess nemzetisége

Igy tehát megdőlt az újságnak az az állítása, hogy Hess Sweyneheym és Pannart Massini-palotában lévő nyomdájából indult volna el. Sipos András azonban hangsúlyozza, hogy Hess Andrással összefüggő dolgok inkább csak feltevések. Így legelső sorban annak nemzetisége. A cikk arra következtet, hogy német ember lehetett.

— Ezt senki sem tudja bizonyosan — mondja. — Fitz József szerint abban az időben a nyomdászok szerették változtatni a nevüket. Igen sok esetben felvették annak a városnak nevét, ahol tanultak vagy egyetemet végeztek. Ezt okmányok felsorolásával és könyvek megnevezésével bizonyítja. Az én sejtésem Hessel kapcsolatban onnan indult ki, hogy Hess a magyarok történetét választotta első kiadandó könyvéül. És a latin szövegben néhol magyar szavak és helységnevek is előfordulnak. Azt pedig nem hiszem, hogy Hess ezt csupán üzleti fogásból tette volna. Hess papi ember lehetett. Nagyműveltségű, nagy tudású és nemeslelkű. Ez kitűnik Karaihoz írt előszavából is. Már pedig aki úgy érzett és olyan egyéniség volt, mint Hess és aki úgy végezte, mint Hess: tönkrement a nyomdával, az nem lehetett csak üzleti számítású ember. Abban az üzletben túl még volt valami.

A Chronica Hungarorum nem 66, hanem 133 oldal

Mutatjuk a cikkben, hogy ott a Chronica Hungarorum oldalszámát a cikkíró hatvanhatnak mondja, holott úgy emlékszünk, hogy Sipos András ezt a regényében százon felül említette.

— A cikk megállapítása tévedés — mondja Sipos András. — Lehet azonban elírás is. Talán hatvanhat lapot akart írni az írója és a lap helyett véletlenül csúszott bele az oldal szó. A Chronica Hungarorum vitán felül százharminchárom oldalas. Ezt bárki megállapíthatja, ha megtekintik a könyvet, vagy figyelmesen elolvassa az erre vonatkozó leírásokat. És a legújabb kutatások, tehát Fitz József szerint az sem helytálló, hogy a könyv a pünkösdi előtti szombaton készült volna el. Csak a nyomással lettek kész pünkösdre. Az előszó kiszedése, nyomása, a füzés és egyéb munkák az ünnepek utánra maradtak.

Hány példányról tudnak a Chronica Hungarorumból?

Sipos András nem fogadja el a Magyar Szó cikkének hivatkozását Ballagira vonatkozólag sem. Ballagi Aladár tizenhárom könyvről ír, ami ránkmaradt.

— Ugy tudom — mondja befejezésül — hogy mindössze hat-hét van meg. Ebből egy a Nemzeti Múzeumban, kettő pedig a Budapesti Egyetemi könyvtárban. A többi

külföldön található. Ballagi a másolatokat egybesorozta az eredeti nyomtatványokkal. Innen lehet az a nagy szám.

Karai László emléke

És hogy Sipos András Hess András mellett emléket állított Karai Lászlónak is, ennek bizonyosságául, hadd idézzük röviden „A budavári nyomdász” című regényéből a következőket. Karai Ország nádorispánnal beszélget:

— Ugy hallom, hogy sok tanult és értelmes embert ragad el más tudományoktól ez a nyomtatás — mondotta Ország nádorispán. — Gondolod, prépost úr, jól vagyon ez így?

— A nyomtatás művészet — felelte a prépost.

— Elhiszem. De a magyar ember, különösen az iskolázott, nem való kétkezi munkára. Már pedig a nyomdászat az, akár-hogy is szépítjük a dolgot.

— De a kéz mellett az agy is dolgozik. Ha nem többe. Ezért kell, hogy tanult ember tanulja. Azt pedig ne higgyed, hogy vesztünk vele, ha magyar férfiú kívánczik kiismerni a nyomtatás titkát. Inkább nyelünk. Meglátod, majd ebből fog megszületni a magyar szó édesgyermek: a magyar betű.

De nemcsak ez a pár sor, hanem hosszú oldalak szólnak Karai László nagyságáról, bőkezűségéről és szeretetéről a nyomdászat iránt.

Sipos András tehát jó munkát végzett. És hogy Karai László nemes alakja Hess Andrással együtt újból felbukkant a feledés homályából, neki köszönhetjük, a kecskeméti nyomdászsegédnek, aki írásában maradandó emléket állított az első magyarországi nyomdásznak és nagylelkű pártfogójának.

(L. D.)